

- Вядрова // Банківська справа. – 2001. – № 1. – С. 3-7.
5. Неізнестна О. Оцінки та шляхи покращення фінансового стану банків України / О. Неізнестна // Ринок цінних паперів України. – 2009. – №1-2. – С. 41-48.
 6. Реверчук Н.Й. Банківські кризи: сутність, ознаки, види та методи їх подолання / Н.Й. Реверчук, А.О. Ковалюк // Регіональна економіка. – 2008. – №4. – С. 87-96.
 7. Тимошенко О.П. Проблеми банківської системи України: шляхи вирішення / О.П. Тимошенко // Економіка та держава. – 2009. – №7. – С. 21-25.

The article explores the peculiarities of updating activities of banks and suggested elements to improve the mechanism of updating anti-crisis measures of domestic commercial banks.

Key words: Remediation of the capitalization of the commercial bank, optimization, reorganization, liquidation.

В статтє исследованы особенности санационных мероприятий банков и предложены элементы совершенствования механизма антикризисных санационных мероприятий отечественных коммерческих банковских учреждений.

Ключевые слова: санация, капитализация коммерческого банка, оптимизация, реорганизация, ликвидация.

УДК 336.71.131.7 (477)

Н.Г. Волик,
к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ НАГЛЯДУ ЗА ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ

У статті виокремленні основні недоліки аналізу й контролю валютного ризику. Запропоновані рекомендації, за допомогою яких можливе вдосконалення комплексної системи нагляду за валютним ризиком у комерційних банках.

Ключові слова: управління ризиками, валютний ризик, методи оцінки, інструменти системи управління, банківський нагляд, процес управління.

Швидкий розвиток фінансових ринків та інструментів, що використовують банки, потребує новітніх підходів до нагляду за банківською діяльністю, які б дозволили наглядовим органам максимально повно оцінити ризики, на які наражаються банківські установи в процесі своєї діяльності.

Підхід до нагляду, який нині використовується Національним банком України, полягає в тому, що, зазвичай, банківський нагляд тісно пов'язаний із принципами аудиту й бухгалтерського обліку. Цей традиційний підхід не завжди спроможний урахувати всю необхідну інформацію про діяльність того чи іншого банку, накопичену в службі нагляду, і тому до різних банківських установ застосовуються одні й ті ж підходи та процедури [3]. Основна увага приділяється достовірності даних звітності, зокрема резервам під кредитні операції, рахункам прибутків і збитків, а також достатності традиційних систем внутрішнього контролю, які орієнтовані насамперед на запобігання шахрайству [4].

Основні завдання такого підходу до нагляду – перевірка правильності зарахування операцій за відповідними рахунками, перегляд великої кількості окремих операцій і кількісна оцінка проблем на основі підрахунків загальних сум перевірених трансакцій. Цей підхід має свої сильні сторони, оскільки дозволяє дійти висновку щодо поточного стану фінансової установи й підрахувати поточні проблеми, але він не дає змоги по-справжньому оцінити майбутню діяльність, водночас не покладаючи відповідальність за достовірність звітності та за ідентифікацію і виправлення недоліків на тих, хто насправді повинен її нести, а саме: на вище керівництво та спостережну раду. Виправні дії також часто спрямовані на усунення симптомів проблем, а не їхніх причин.

Традиційний нагляд часто сходиться на те, що проблемам надається кількісна оцінка, виправляються симптоми проблем, а банку дається настанова уникати занадто високих ризиків. Крім того, традиційний нагляд підходить до всіх банків з однією міркою, причому часто всі вони зводяться до найнижчого спільного знаменника. Тому існує нагальна потреба в оптимізації підходів до нагляду за валютним ризиком.

Проблеми, пов'язані з управлінням валютним ризиком банків, в економічній літературі зарубіжних країн уперше були висвітлені в 1980-х роках. Вагомим внеском до розробки цієї проблеми стали праці Лаврушина О.І., Бора М.З., Платонової І.Н., Джозефа Ф. Сінкі, Редхеда К., Хьюса С., Маргарет Е. Озіус, Блуфорда Х. Путнам, Полфремана Д., Форда Ф., Ріда Е., Коттера Р., Роуза Пітера С., Валравена К.Д., Тоні Райса, Брайна Койлі та ін.

У вітчизняній літературі проблематика, пов'язана з питаннями управління валютним ризиком, почала висвітлюватися лише наприкінці 1990-х років. Окремі аспекти управління валютним ризиком були досліджені в працях Мороза А.М., Примостки Л.О., Зінченка В.О., Сушка В.І., Василюшина Е.Н., Вітлинського В.В., Шамової І.В., Барановського О.І., Наконечного С.І., Міщенко В.І., Лупіна О.Б. та ін. Роботи зазначених авторів сприяли розширенню уявлень про валютний ризик, а також методи й підходи до управління ним.

Мета статті – запропонувати шляхи вдосконалення комплексної системи нагляду за валютним ризиком у банках на сучасному етапі.

Пруденційний контроль за величиною валютного ризику зводиться до контролю за дотриманням нормативів, встановлених Національним банком України з метою зменшення валютного ризику в діяльності банків, зокрема, нормативу ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку (Н13), серед іншого обмежується ризик загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Н13-1) і ризик загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Н13-2).

Нормативне значення загальної відкритої валютної позиції банку (Н13) повинне бути не більш ніж 30 відсотків. При цьому встановлюється обмеження ризику окремо для довгої відкритої валютної позиції та короткої відкритої валютної позиції банку: загальна довга відкрита валютна позиція (Н13-1) повинна бути не більш ніж 20 відсотків; загальна коротка відкрита валютна позиція (Н13-2) повинна бути не більш ніж 10 відсотків [1].

Основні недоліки аналізу й контролю валютного ризику лише на базі встановлених нормативів валютної позиції полягають у такому:

1. Вищезазначені нормативи встановлюються на однаковому рівні для всіх валют, тоді як окремі валюти мають різну волатильність до гривні, і таким чином генерують різний рівень валютного ризику.

2. Нормативи валютної позиції фіксують розмір відкритої позиції на кінець робочого дня, тоді як банки, що активно займаються торговельними операціями з валютою, можуть мати значні відкриті позиції протягом цього дня, що на мінливих ринках може призвести до втрат при закритті цих позицій.

3. Банк може підтримувати відкриту позицію, яка буде на кінець кожного робочого в межах відповідних нормативів, протягом достатньо тривалого часу, що генеруватиме значний валютний ризик і потенційно може призвести до значних втрат капіталу.

4. Зазначені нормативи не фіксують розмір операційного ризику, пов'язаного з неадекватною системою контролю (порушення лімітів, помилки при укладанні та супроводженні угод, шахрайські дії і т.д.), а також низькою кваліфікацією спеціалістів.

У зв'язку з цим стає очевидною необхідність оцінювати не тільки кількісні параметри валютного ризику, а і якість управління з метою отримання повнішого уявлення щодо того, наскільки небезпечним для банку є цей ризик. Крім того, валютний ризик повинен аналізуватись у комплексі з іншими видами ризику, що мають на нього безпосередній вплив, зокрема, кредитним ризиком, що виникає за операціями з контрагентами на валютному ринку, операційним ризиком, а також доповнюватись аналізом розривів ліквідності за окремими валютами та якістю управління цими розривами. Саме на цьому має бути сконцентрований "перспективний нагляд" або нагляд на основі оцінки ризиків.

Нагляд на основі оцінки ризиків оцінює якість управління ризиками, розглядає причини виникнення проблем і виробляє рекомендації, які дають банку змогу вибору того, у який спосіб звести до мінімуму негативні наслідки ризику. Нагляд на основі оцінки ризику підходить до кожного банку по-різному, залежно від продемонстрованої цим банком здатності управляти ризиком. При цьому чітко керовані банки не примушують працювати за стандартами, виробленими для того, щоб

підтримувати в кредитоспроможному стані слабкі, погано керовані банки [5].

Згідно з концепцією нагляду на основі оцінки ризиків відповідальність за контроль ризиків покладається на керівництво банку і спостережну раду банку. Наглядовий орган визначає, наскільки добре банк управляє ризиками протягом певного періоду, а не лише оцінює стан на певний момент часу. За умов нагляду на основі оцінки ризиків Національний банк діє більше як наглядач, аніж ревізор. Нагляд на основі оцінки ризиків дозволяє Національному банку здійснювати превентивний нагляд, зосереджуючись на ризиках окремих банків і системних ризиках банківської системи.

Деякі ризики є невід'ємною частиною банківської діяльності. Нагляд на основі оцінки ризиків визнає існування цих ризиків і намагається використовувати наглядові ресурси найефективніше. Наприклад, параметри ризиків обґрунтовуються за результатами проведення обмеженого за обсягом тестування під час інспектувань, спрямованого на підтвердження того, чи впроваджено відповідні засоби контролю.

Цим підтверджуються початкові результати визначення параметрів ризиків і надається допомога в розробленні програм нагляду на основі параметрів ризиків окремих банків. Процес визначення параметрів ризиків є суттєвим для розроблення циклів нагляду і вибору інструментів нагляду. Ризики, на які наражається банківський сектор, є різноманітними і складними. Істотніші і складніші ризики вимагають посилення засобів контролю і моніторингу як з боку банку, так і з боку Національного банку.

Така система нагляду передбачає спрямування більших ресурсів у сфері підвищеного ризику, що досягається за допомогою таких дій:

- 1) виявлення ризиків. Ця сукупність ризиків формує підґрунтя для висновків і дій нагляду;
- 2) вимірювання ризику на основі уніфікованих чинників оцінки. Кількість ризику не завжди вимірюється в грошовому вираженні: інколи це відносна оцінка суми можливих втрат. Наприклад, численні недоліки в системах внутрішнього контролю, як уже згадувалося вище, можуть свідчити про те, що банк має надмірний рівень операційного ризику;
- 3) оцінка управління ризиками, яка дозволяє визначити, чи адекватно управляються і контролюються за допомогою відповідних систем банку визначені рівні ризику. Розвиненість і складність цих систем буде різною залежно від рівня наявного ризику і розміру та/або складності операцій банку;
- 4) спрямування ресурсів у сфері підвищеного або зростаючого ризику як у межах одного банку, так і в банківській системі взагалі. Це робиться за допомогою стратегії нагляду;
- 5) використання відповідних інструментів нагляду, залежно від виявлених ризиків, формулювання висновків щодо параметрів і рівня ризиків, а також визначення заходів щодо подальшого контролю виявлених проблем.

Для виконання цих завдань наглядачі повинні обговорити попередні висновки щодо стратегії нагляду на основі ризиків із керівництвом банку і, при потребі, уточнити висновки і стратегії, спираючись на результати цих обговорень. Після цього Національний банк може зосереджувати зусилля нагляду на найзначніших ризиках, тобто на сферах найвищого ризику як у конкретному банку, так і в банківській системі взагалі [2].

Для ефективного використання системи оцінки ризиків наглядовці повинні враховувати як поточний стан банку, так і чинники, які можуть вказувати на зростання ризиків. Згідно із системою оцінки ризиків існує чотири основні компоненти визначення параметрів ризику банку:

- 1) кількість ризику, тобто рівень або обсяг ризику, на який наражається банк. Кількість ризику може характеризуватись як незначна, помірна або значна;
- 2) якість управління ризиком, тобто наскільки добре здійснюється виявлення, вимірювання, контроль і моніторинг ризиків. Якість управління може характеризуватись як висока, така, що потребує вдосконалення, або низька;
- 3) сукупний ризик, тобто узагальнений висновок, який відображає рівень занепокоєння органів нагляду, зважаючи як на кількість ризику, так і на якість управління ризиком, з урахуванням відносного значення кожного з цих аспектів. Сукупний ризик може бути оцінений як високий, помірний або низький. Оцінка сукупного ризику визначає стратегію нагляду, тобто які конкретні заходи щодо цього банку будуть вжиті банківським наглядом і які ресурси будуть для цього виділені;
- 4) напрям ризику, тобто ймовірна зміна сукупного рівня ризику протягом наступних 12 місяців. Напрямок може характеризуватись як такий, що зростає, стабільний, або такий, що зменшується. Напрямок ризику впливає на стратегію нагляду, зокрема, на те, які додаткові наглядові заходи можуть бути вжиті. Якщо напрям ризику такий, що зменшується, це вказує на те, що на основі наявної інформації протягом наступних дванадцяти місяців можна очікувати зменшення сукупного ризику.

Стабільний напрям вказує на те, що сукупний ризик, імовірно, залишиться незмінним. Якщо напрям ризику такий, що зростає, це свідчить про те, що, за очікуваннями, сукупний ризик протягом 12 місяців збільшиться.

Кількість ризику і якість управління ризиком повинні оцінюватися незалежно одна від одної. Тому, визначаючи рейтинги окремих чинників оцінки за системою оцінки ризиків, слід пам'ятати, що якою б високою або низькою не була якість управління ризиком, вона не повинна впливати на оцінку кількості ризику. Крім того, значний розмір капіталу або високі показники фінансової діяльності не повинні розглядатися як пом'якшувальні фактори для неадекватної системи управління ризиками. Наглядачі не повинні робити висновок, що "високий" рівень ризику – це погано, а "низький" рівень ризику – це добре. Кількість ризику просто відображає рівень ризику, який банк бере на себе в процесі здійснення своєї діяльності, і добре це чи погано – залежить від того, чи забезпечують системи управління ризиками банку виявлення, вимірювання, моніторинг і контроль цієї кількості ризику [2].

Проводячи оцінку ризиків із застосуванням системи оцінки ризиків, органи нагляду визначають рівень занепокоєння (тобто сукупний ризик) і напрям ризику для кожної категорії ризику. Відповідні висновки органів нагляду визначають, які наглядові заходи будуть використовуватися, наприклад планова інспекційна перевірка, позапланова інспекційна перевірка, заходи безвізного нагляду тощо. Застосування методики і критеріїв управління ризиками дозволить органам нагляду визначити, яка саме програма наглядових дій має бути розроблена для кожного конкретного банку.

Аналіз рівня валютного ризику та тенденцій його змін безвізним наглядом (на доповнення до контролю за дотриманням нормативів відкритої валютної позиції) можливий завдяки впровадженню щоденного (щотижневого, щомісячного) розрахунку ризикової вартості валютних за окремими банками.

Отримана ризикова вартість належить до регулятивного капіталу банку, а отриманий результат порівнюється з аналогічними показниками в групі або середнім у групі, до якої входить банк.

Розрахунок ризикової вартості за групами банків або за всією системою здійснюється аналогічно як і розрахунок за окремими банками.

Для розрахунку ризикової вартості валютних позицій необхідні:

- модель розрахунку ризикової вартості;
- історичні дані про валютні курси (використовуються офіційні курси НБУ);
- щоденні дані про структуру відкритої валютної позиції банків (надається в НБУ за формою 550 „Звіт про відкриту валютну позицію”).

Отже, аналіз валютного ризику окремих банків і порівняння отриманих результатів у групах, які є надзвичайно корисними як складник загального аналізу величини валютного ризику й стану управління цим ризиком, не є процесом надзвичайної складності: усі дані, необхідні для розрахунку ризикової вартості, доступні фахівцям нагляду. Крім того, такий аналіз дозволить фахівцям, що здійснюватимуть глибший аналіз валютного ризику та ризиків, які, при реалізації, матимуть безпосередній вплив на його величину в процесі інспекторської перевірки (виїзний нагляд), побудувати процес цього аналізу за найефективнішим сценарієм.

Для оцінки валютного ризику в процесі інспекторської перевірки наглядачі повинні зважати на викладені нижче чинники. Вони є оглядом моментів, які можуть допомогти наглядачеві ухвалювати рішення в межах системи оцінки ризиків.

Фактичні дані наявної в банку постійно діючої системи оцінки й контролю ризиків мають забезпечувати прийняття керівництвом адекватних та ефективних рішень і враховуються наглядачами під час оцінки ризику банку.

До основних з вищезазначених чинників слід зарахувати:

- існування адекватної, ефективної, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління валютним ризиком, затвердженої відповідними органами банку, зважаючи на принципи корпоративного управління, а також відповідну практику виконання її вимог;
- обсяг балансових і позабалансових статей, які підлягають переоцінці у зв'язку зі змінами поточного валютного курсу та строкового валютного курсу;
- структура балансових і позабалансових статей за такими факторами, як валюта, продукти, строк існування або очікуваний строк подальшого утримання позицій, розмір і строк неузгоджених грошових потоків, розмір позицій у валютах, обсяги торгівлі якими є обмеженими;
- потенційна величина втрати капіталу у зв'язку з перерахуванням валютних позицій у їхній гривневий еквівалент при зміні валютних курсів, враховуючи останні тенденції та прогнози;

- наявність своєчасної, точної та інформативної управлінської інформації;
- рівень і кваліфікація керівництва й персоналу;
- наявність відповідних механізмів контролю для моніторингу точності інформації, належних облікових підходів і дотримання внутрішніх положень, нормативно-правових актів або законів.
- розмір, термін дії та складність відкритих позицій і їхня потенційна чутливість до змін валютних курсів;
- стабільність реальних грошових надходжень від торговельних операцій з валютою;
- динаміка значень надходжень під ризиком і капіталу під ризиком;
- можливість хеджування або закриття позицій ризику, що існують на кожний момент часу, серед них професійна здатність керівництва здійснювати операції хеджування та доступ банку до відповідних ринків;
- розмір відкритих позицій порівняно з реальними очікуваними грошовими надходженнями (тобто ризик порівняно з винагородою) [2].

Узагальнені висновки щодо сукупного валютного ризику робляться на основі поєднання результатів аналізу кількісних параметрів валютного ризику та показників, що характеризуються якістю управління цим ризиком.

Для інтенсифікації процесу впровадження в практику нагляду на основі оцінки банківських ризиків і підвищення ефективності цього процесу, вважаємо за доцільне створити в складі органів банківського нагляду НБУ підрозділ з оцінки ризиків банківської системи, у якому сконцентрувати фахівців з управління ризиками. Цей підрозділ буде також долучений до аналізу основних фінансових ризиків, притаманних банківській системі країни та тенденцій їхнього розвитку, зокрема, валютного ризику й ризиків, які при реалізації вплинуть на його величину.

Основними завданнями цього підрозділу є:

- розроблення, супроводження та вдосконалення системи контролю ризиків банківської системи;
- контроль за фінансовими ризиками, притаманними банківській системі;
- підготовка методичних рекомендацій щодо оцінки банківських ризиків;
- аналіз методик, процедур, технологій і відповідних фінансових інструментів, які застосовуються в банківській практиці;
- проведення моніторингу й аналізу тенденцій розвитку світових і внутрішніх фінансових ринків з метою використання отриманої інформації для прийняття адекватних рішень;
- аналіз наявних методів управління ризиками з метою впровадження їх позитивних елементів у систему контролю за ризиками;

Отже, для забезпечення ефективнішого нагляду за ризиками, притаманними банківській діяльності і, зокрема, валютного ризику та ризиків, що мають безпосередній вплив на його величину, банківському нагляду необхідно переглянути концепцію нагляду за цими ризиками винятково з оцінки кількості ризику до оцінки кількості ризику з упровадженням додаткових параметрів, що характеризують можливий вплив фінансових (зокрема, валютного) ринків, а також оцінки якості управління ризиками. Це вимагатиме впровадження нових технологій нагляду, підвищення кваліфікації його персоналу, а також прозорості діяльності, як в оцінці ризиків, так і при застосуванні відповідних санкцій до банків, які не дотримуються вимог, встановлених Національним банком України.

Література

1. Інструкція “Про порядок регулювання діяльності банків України”, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 №368. Термін дії з 26.09.2001. – К., 2001. – 44 с.
2. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків”, схвалені Постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104.
3. Пантелеєв В. Фінансова стійкість комерційного банку: проблеми регулювання / В. Пантелеєв, С. Халява // Банківська справа. - 1996. - №1. – С. 63-70.
4. Петриченко Л. Надійність комерційного банку: методологічні підходи до її визначення / Л. Петриченко // Банківська справа. – 2000. - №1. – С. 46-48.
5. Раєвський К. Методичні рекомендації щодо економічного аналізу діяльності комерційного банку / К. Раєвський, Т. Раєвська // Вісник НБУ. – 1999. - №4. – С. 35-48.

The article analyzes main disadvantages of separation and control foreign exchange risk. Recommendations by which possible improvements to comprehensive supervision system of currency risk in commercial banks.

Key words: risk management, currency risk, assessment methods, tools, control systems, banking supervision, management process.

В статье выделены основные недостатки анализа и контроля валютного риска. Предложены рекомендации, с помощью которых можно усовершенствовать комплексную систему надзора за валютными рисками в коммерческих банках.

Ключевые слова: управление рисками, валютный риск, методы оценки, инструменты системы управления, банковский надзор, процесс управления.

УДК 338.45;65.011

О.В. Бражко,

*к.е.н., доцент, кафедри фінансів і кредиту,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя*

СТРАХУВАННЯ КРЕДИТІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Розглянуто підхід до страхування, незалежно від розміру й терміну кредитів, як новий тип захисту від кредитних ризиків на українському ринку в умовах економічної кризи. Проаналізовано можливості страхової компанії, спираючись на оцінку чинників, які забезпечують впевненість банку в надійності страховика. Узагальнено питання використання страхування від імовірності несплати позичальником основного боргу та відсотків, визначених у кредитному договорі.

Ключові слова: страхування, кредит, економічна криза, страховий договір, страховий поліс, кредитний ризик, застава.

З розвитком кредитних відносин в Україні кредитні операції, незалежно від розміру та терміну запрошеного кредиту, супроводжувалися ризиком неповернення позичальником банку основного боргу та відсотків, які підлягають сплаті за користування кредитом у терміни, визначені в кредитному договорі.

Саме тому в сучасних умовах ринкових відносин, за існуванням конкуренції, нестійкої кон'юнктури і непередбачуваних політичних ситуацій, сформувалися різні системи запобіжних заходів, одним із яких є сучасний вид страхування банківських кредитних ризиків. Недотримання договірних домовленостей кредитора і позичальника загрожує бенефіціару фінансовими збитками, які власне є об'єктом страхування з метою мінімізації своїх фінансових втрат при настанні страхової події. Отже, кредитні ризики можуть мінімізуватися не тільки за допомогою відповідного забезпечення, до якого належить: неустойка, застава, порука, а й при застосуванні страхування [1].

Аналізу проблем кредитування надається належне значення в економічній літературі. Теоретичну базу дослідження в Україні становлять праці таких провідних вітчизняних науковців, як В. Вітлінського, В. Гната, О. Васюренко, В. Лагутіна, А. Мороза та ін.

Разом з тим, бракує ґрунтовних комплексних досліджень щодо страхування банківського кредиту в Україні в умовах економічної кризи, насамперед присвячених питанням управління кредитом, його ресурсного забезпечення та ефективності.

Актуальність зазначених проблем, недостатній рівень вивчення теоретичних і практичних питань функціонування й розвитку страхування банківського кредиту в Україні обумовили вибір теми дослідження.

Мета статті – розробка рекомендацій щодо шляхів подальшого вдосконалення страхування кредитів в умовах економічної кризи, їхнього ресурсного забезпечення та підвищення ефективності. Відповідно до мети в статті визначені такі **завдання**:

- розглянути підхід до страхування кредитів як новий тип захисту на українському ринку;
- проаналізувати можливості страхової компанії, спираючись на оцінку чинників, які забезпечують впевненість банку в надійності страховика;
- узагальнити питання використання страхування від імовірності несплати позичальником